

Seoska sredina i mladi

Edhem Dilić

Uz porodicu, selo kao prirodna i socijalna »sredina« predstavlja osnovni okvir u mreži društvenih odnosa i zadovoljenja životnih potreba i aktivnosti omladine. U tom kontekstu analiza odnosa »mladi — seoska sredina« može pružiti niz dragocjenih informacija kako znanstvenog tako i praktičnog značaja o elementima društvenog položaja omladine kao posebne socijalne grupe, o stupnju personalne i socijalne adaptacije datim okvirima seoskog načina života, i sl.

U ovom napisu ograničit ćemo se na svega tri »dimenzije« problema kojima se bavimo. Prije svega kroz analizu stupnja zadovoljstva životom u selu, kroz usporedbe prednosti života u selu i gradu, te percepcije potrebe mijenjanja načina života i odnosa u selu, nastojat ćemo »otkriti« opći stav omladine prema seoskom načinu života. Drugi dio analize bit će usmjeren na utvrđivanje osnovnih problema i poteškoća omladine, i njihovog utjecaja na zbiivanja u selu. Na kraju, kroz prezentiranje rezultata o aspiracijama seoske omladine u pogledu mjesta stanovanja pokušat ćemo utvrditi tendencije prostorne pokretljivosti, te njezine osnovne pravce.

Analiza će se temeljiti na rezultatima dobivenim intervjuiranjem 1.713 osoba u dobi od 14 do 25 godina, koje su živjele i radile na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima, i anketiranjem 1.922 učenika osmih razreda osnovnih škola u seoskim naseljima.¹

OPĆI STAV MLADIH PREMA SEOSKOM NAČINU ŽIVOTA

Masovno napuštanje sela i nastojanje mladih naraštaja da izbore povoljnije životne i radne uvjete izvan seoskih okvira, doprinijelo je tome da se uvriježi mišljenje kako je daleko najveći dio omladine nezadovoljan životom u svom selu te je spreman da ga po svaku cijenu napusti.

Rezultati, dobiveni našim istraživanjem, pokazuju, međutim, sasvim obrnutu sliku — tek nešto oko jedne četvrtine mladih poljoprivrednika izjavljuje da je nezadovoljna u svome selu.

¹ Istraživanje je provedeno tokom 1967. i 1968. godine u okviru projekta *Društveni položaj seljačke omladine*. Opširnije o projektu usp. Edhem Dilić, »Istraživanje ekonomskog i društvenog položaja seljačke omladine«, *Sociologija sela*, Zagreb, V/1967, br. 16, str. 74–79.

Tabela 1

Zadovoljstvo mladih poljoprivrednika životom u selu

	Omladinci (N = 1.008)	Omladinke (N = 705)	Ukupno (N = 1.713)
Bez preciziranja	1,3	1,4	1,3
Zadovoljni	45,9	49,9	47,6
I zadovoljni i nezadovoljni	28,6	23,7	26,6
Nezadovoljni	24,2	25,0	24,5
Ukupno	100,0	100,0	100,0

hi—kvadrat = 5,185; df = 2; p = 0,10

C = 0,080²

Na stupanj zadovoljstva životom u selu, pored spola nisu pokazala većeg utjecaja niti obilježja »dob« ($\bar{C} = 0,066$), školska sprema ($C = 0,212$) i tip domaćinstva prema izvoru prihoda ($\bar{C} = 0,187$). Nasuprot tome, taj je utjecaj naglašeniji kod obilježja »bračno stanje« ispitanika; u odnosu na ispitanike izvan braka, ispitanici koji su zasnovali vlastitu porodicu u statistički značajnijoj mjeri češće izjavljuju da su zadovoljni životom u svom selu ($C = 0,260$).

S obzirom na relativno naglašenu deprivaciju mladih u porodici i objektivno vrlo skućene mogućnosti za sadržajnije korištenje slobodnog vremena, dobiveni rezultati na određeni način predstavljaju iznenađenje.³ Odmah, međutim, treba reći da takva distribucija nije rezultat nekonzistentnosti u odgovorima naših ispitanika, nego više rezultat djelovanja jednoga posebnog činioca o kome se mora voditi računa kada se analizira odnos »mladi — seoska sredina«. Radi se, naime, o vrlo naglašenoj i specifičnoj, prije svega psihološkoj vezanosti seoskog djeteta i adolescenta uz rodno selo, na što su upozorile i neke starije socio-psihološke analize.⁴

Većina seoskih naselja još uvijek predstavlja relativno »zaokruženu« socijalnu zajednicu, s intenzivnim kontaktima koje karakterizira prisnost, prostodušnost i mnogostrukost veza. Korijen vezanosti seoskoga omladinca uz zavičaj leži u vezanosti uz prijatelja, rođake, porodicu i selo kao prirodnu sredinu. Zbog toga i nije čudno što je većina ispitanika, kao osnovni razlog zadovoljstva životom u svom selu, navela — pored dobrog porodičnog standarda — upravo i ove momente:

Bez preciziranja	22,3
Prirodni uvjeti	1,5
Vole seoski način života	5,3
Imaju sve što im treba	31,6
Vezanost uz rodni kraj, prijatelje, srodnike i sl.	20,2
Ne znaju za bolje, nemaju uvjete da napuste selo	9,9
Ostalo	9,2

Ukupno 100,0 (N = 815)

² Značajnost razlika će biti testirana hi—kvadrat analizom i korigiranim koeficijentom kontingencije C (C).

³ O položaju seoske omladine u porodici i situaciji slobodnog vremena usp. Edhem Dilić, *Društveni položaj i problemi seljačke omladine*, Zagreb, Agrarni institut, 1966, str. 49—88; Ruža First, »Porodica i seljačka omladina«, *Sociologija sela*, Zagreb, VI/1968, br. 22, str. 45—65. i Milan Župančić, »Sobedno vrijeme seoske omladine«, *Sociologija sela*, Zagreb, VI/1968, br. 22, str. 67—75.

⁴ S. Popović i saradnici, *Društveni život seoske mladeži*, Beograd, 1932, str. 8—9.

Gotovo svi ispitanici koji su »i zadovoljni i nezadovoljni« životom u svom selu, naveli su samo razloge uslijed kojih su nezadovoljni, a ne i ono »što ih čini zadovoljnim«:

Bez preciziranja	32,1
Ima malo razonode	23,3
Slabi uvjeti života	6,8
Previše se radi	10,8
U gradu je puno bolje	8,6
Bolje bi bilo da su nastavili školovanje ili da su se redovno zaposlili	3,3
Ostalo	15,1

Ukupno 100,0 (N = 455)

Kod ispitanika koji su izjavili da su u cijelosti nezadovoljni životom u svome selu, slična je situacija kao i kod onih koji su samo djelomično nezadovoljni: prevladuje odgovor »ima premalo razonode«. Nadalje, značajno je zastupljen odgovor koji pokazuje da je nezadovoljstvo prouzrokovano teškim fizičkim radom u poljoprivredi, uz istovremeno neparitetan dohodak (28,1%).

Bez preciziranja	10,4
Ima malo razonode	24,1
Loši radni uvjeti	16,9
Niski prihodi	11,2
Loši opći društveno-ekonomski uvjeti (bez daljnega preciziranja)	6,0
Prometna izoliranost sela	0,7
Nemogućnost školovanja i zapošljavanja	4,3
U gradu je puno bolje	6,0
Ostalo	10,4

Ukupno 100,0 (N = 420)

Pitanje o zadovoljstvu životom u selu postavili smo i učenicima osmih razreda osnovnih škola u seoskim naseljima. Iako smo očekivali da će učenici, kao obrazovanija i selekcionirana skupina, pokazati veći stupanj nezadovoljstva životom u selu nego mladi poljoprivrednici, ipak nam dobiveni rezultati pokazuju da su razlike relativno male.

Tabela 2

Zadovoljstvo učenika životom u selu

	Učenici (N = 1.139)	Učence (N = 783)	Ukupno (N = 1.922)
Bez preciziranja	0,4	—	0,2
Zadovoljni	39,5	46,1	42,2
I zadovoljni i nezadovoljni	32,4	32,7	32,5
Nezadovoljni	27,7	21,2	25,1
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 —kvadrat = 12,904; df = 2; p = 0,01

\bar{C} = 0,120

Kao ni kod omladine koja se već uključila u poljoprivrednu proizvodnju na roditeljskom posjedu, ni kod učenika dobivene razlike po spolu nisu značajnije. Isti je slučaj i kod obilježja »tip domaćinstva« (koeficijent kontingencije iznosio je kod učenika 0,108).

Odgovori na pitanje: da li ste zadovoljni životom u svom selu? — zbog svog emotivnog prizvuka su, svakako, nedovoljni da nam otkriju jedan opći stav seoske omladine prema seoskom načinu života uopće.⁵

Da bismo nešto više saznali o općem stavu seoske omladine prema seoskom načinu života, te vidjeli kako mladi poljoprivrednici doživljavaju gradski način života («seljak se uvijek definira u odnosu na grad»), ispitanicima smo postavili pitanje: ako usporedite selo i grad, što mislite da je bolje u selu a što u gradu?

Prvo ćemo iznijeti dobivene rezultate o prednostima života u selu:

Tabela 3

Prednosti života u selu

	Omladinci (N = 1.008)	Omladinke (N = 705)	Ukupno (N = 1.713)
Bez preciziranja	16,8	19,6	17,9
Ne zna	2,4	1,8	2,2
Nema ništa dobroga	6,8	8,7	7,6
Prirodni uvjeti	27,9	25,0	26,7
Ljudi su iskreniji i gostoljubiviji, poznaju se i sl.	4,4	8,8	6,2
Autonomija radnog i slobodnog vremena	3,3	1,7	2,6
Manji troškovi života	23,2	21,0	22,3
Svatko je svoj gazda i ne može ostati bez posla	6,4	3,5	5,2
Zimi se manje radi	0,2	0,4	0,3
Ostalo	8,6	9,5	9,0
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Kao osnovnu prednost života u selu u odnosu na grad, većina ispitanika spominje prirodne uvjete (čist zrak, zdravija voda, nema galame i sl.).⁶ Od ostalih odgovora nešto je brojnija kategorija »manji troškovi života«.

Nasuprot podacima iz tabele 3, kao osnovne prednosti života u gradu u daleko najvećem broju slučajeva se spominju mogućnosti za potpuniji kulturno-zabavni život i »općenito ljepši i bolji život«, pod čime se obično podrazumijeva lakši rad, više odmora, ljepše odijevanje i sl.⁷

Dobiveni redosljed »prednosti« života u gradskim sredinama još jednom potvrđuje jedan od osnovnih razloga prikraćenosti seljačke omladine — slabu mogućnost za sadržajnu organizaciju slobodnog vremena i insuficijentnost kulturno-zabavnih institucija u selu. No, nezavisno od toga, očito je da je znatan dio omladine svjestan i određenih prednosti života u selu. Zbog toga i nije čudno da je od ukupnog broja anketiranih učenika osmihih razreda — iako

⁵ Dobiveni odgovori — kao što ćemo kasnije vidjeti — ne znače, međutim, da su mladi »nekritični« prema načinu života i sistemu odnosa u njihovu selu, nego samo pokazuju da su oni još uvijek emotivno čvrsto vezani uz svoj zavičaj, te da se o tom momentu treba posebno voditi računa kada se razmatraju težnje mladih da napuste selo i presele u gradove.

⁶ Atraktivnost općih prirodnih uvjeta života u selu potvrđena je i u istraživanju dra Zvonarevića. Usp. dr Mladen Zvonarević, »Neki društveno-politički stavovi seoske omladine«, *Sociologija sela*, VI/1968, br. 22, str. 20. Uostalom, »Ljubav prema prirodi je jedna od duhovnih vrednosti koja se neguje u krilu-seoske porodice . . .« (S. Popović i suradnici, *Društveni život seoske mladeži*, Beograd, 1932, str. 2).

⁷ U našem istraživanju ispitanicima nismo postavili pitanje o lošim stranama života u selu i gradu. U istraživanju dra Zvonarevića, kao loše strane života u selu najčešće su označene: »premalom razonode«, loše komunikacije i težak fizički rad. S druge strane, kao najčešći nedostaci života u gradu spomenuti su: »prenaseljenost i gužva«, »huliganstvo i razuzdanost« i loše stambene prilike. Usp. dr Mladen Zvonarević, op. cit., str. 20—23.

upravo oni predstavljaju onu grupaciju omladinskog uzrasta koja je najsklonija da napusti selo — njih 549 ili 28,5% na pitanje: što misliš o životu u selu i gradu? — odgovorilo je da je »bolje i ljepše živjeti u selu«. Ako ovoj kategoriji respondenata pribrojimo i one koji smatraju da je svejedno da li čovjek živi u selu ili gradu, vidjet ćemo da svega nešto više od polovine anketiranih učenika daje izrazitu prednost životu u gradu.⁸

Tabela 4

Prednosti života u gradu

	Omladinci (N = 1.008)	Omladinke (N = 1.713)	Ukupno (N = 705)
Bez preciziranja	12,1	17,2	14,2
Ne zna	1,9	3,3	2,5
Mogućnost školovanja i zapošljavanja	10,9	5,4	8,6
Postojanje komunalnih i uslužnih institucija	7,3	10,3	8,6
Postojanje kulturno-zabavnih institucija i bolja razonoda	35,8	26,0	31,8
Veće slobode za mlade	0,3	0,8	0,5
Općenito ljepši život	16,5	21,7	18,6
Ostalo	15,2	15,3	15,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Tabela 5

Mišljenje učenika o životu u selu i gradu

	Učenici (N = 1.139)	Učenice (N = 783)	Ukupno (N = 1.922)
Bez preciziranja	0,4	0,3	0,4
Bolje je i ljepše živjeti u gradu	52,5	51,0	51,9
Svejedno je da li čovjek živi u selu ili gradu	18,2	20,7	19,2
Bolje je i ljepše živjeti u selu	28,9	28,0	28,5
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 -kvadrat = 2,003; df = 2; p = 0,20

\bar{C} = 0,047

Slično kao i kod spola, nismo utvrdili značajniju povezanost ni između odgovora učenika o prednostima života u selu, odnosno gradu, i obilježja »tip domaćinstva« (\bar{C} = 0,175).

Činjenica da je znatniji dio seoske omladine zadovoljan životom u svom selu i da je, u određenoj mjeri, svjestan prednosti života u seoskoj sredini, ne mora sama po sebi značiti da mladi nisu svjesni potrebe mijenjanja kako načina života i odnosa u njihovu selu tako i potrebe prevazilaženja ekonomske, tehničke i kulturne zaostalosti sela. Rezultati našega istraživanja to najrječitije potvrđuju.

⁸ Na identično pitanje, postavljeno u istraživanju Agrarnog instituta iz 1964. godine, dobiveni su slijedeći rezultati: bolje je živjeti u gradu — 65,4%, svejedno je gdje čovjek živi — 15,0%, bolje je živjeti u selu — 19,6%. Usp. Edhem Dilić, »Aspiracija i profesionalna orijentacija seoske omladine«, *Sociologija sela*, Zagreb, III/1965. br. 10, str. 9. S obzirom na neuporedivost primljenih uzoraka, teško je reći da li su dobivene razlike rezultat promjene mišljenja seoskih »osmoškolaca« ili su one rezultat djelovanja nekih drugih čimilaca.

Na pitanje: da li bi u vašem selu trebalo nešto mijenjati ili ne bi trebalo? — oko tri četvrtine intervjuirane seljačke omladine odgovorilo je potvrdno. Vrlo je značajan podatak da svega 137 ili 8,0% ispitanika nije bilo u mogućnosti da dá bilo kakav odgovor.

Tabela 6

Mišljenje o potrebi mijenjanja sela

	Omladinci (N = 1.008)	Omladinke (N = 705)	Ukupno (N = 1.713)
Ne zna	5,5	11,5	8,0
Ne treba ništa mijenjati	14,7	21,7	17,6
Treba mijenjati	79,8	66,8	74,4
Ukupno	100,0	100,0	100,0

hi—kvadrat = 19,856; df = 1; p = 0,001
 $\bar{C} = 0,179$

Kao i kod obilježja spola, tako ni kod obilježja dobi i obrazovanja nismo utvrdili statistički značajne razlike (koeficijent kontingencije za dob iznosio je 0,001, a obrazovanje 0,0151). Isto tako nismo utvrdili značajniji utjecaj varijable »tip naselja« ($\bar{C} = 0,109$).

Većina ispitanika koja je izjavila da u njihovu selu ne treba ništa mijenjati, obrazložila je to time da je »dobro onako kako jest« (39,9% omladinaca i 41,9% omladinki).

Ispitanici koji smatraju da u njihovu selu treba nešto mijenjati, svoje odgovore detaljnije obrazlažu na slijedeći način:

Bez preciziranja	8,2
Popraviti ili izgraditi školu	2,2
Izgraditi kulturno-zabavne institucije i osigurati bolji zabavni život	12,1
Otvoriti trgovine	2,5
Osigurati bolje komunalije	45,0
Promijeniti način života i napustiti zastarjele običaje i navike	11,0
Modernizirati obradu zemlje	6,8
Proširiti kooperaciju	1,1
Ostalo	11,1

Ukupno 100,0 (N = 1.275)

Na prvom mjestu ispitanici, dakle, spominju poboljšanje i izgradnju puteva, uvođenje vodovoda, javne rasvjete i sl. (45,0%). Sigurno je da pri tom povoljnija mreža puteva predstavlja jedan od osnovnih preduvjeta za potpuniji preobražaj sela. Treba, naime, imati na umu da »...put, naprosto, predstavlja uvjet za veću povezanost sa svijetom i za dolaske i odlaske ne samo ljudi nego i kulturnih tekovina...« i da je on »...preduvjet za svaki veći razvoj komunikativnosti i socijabilnosti«.⁹

Na drugom mjestu ispitanici — kao što se, uostalom, moglo očekivati s obzirom na njihovu karakterističnu dob — spominju izgradnju kulturno-zabavnih institucija i osiguranje boljeg zabavnog života. Vrlo je značajno da

⁹ Stipe Suvar, »Životni i društveni standard u našem današnjem selu«, *Naše teme*, Zagreb, VIII/1964, br. 12/72, str. 1992.

se na trećem mjestu našao zahtjev za mijenjanjem seljačkog načina života i napuštanjem zastarjelih običaja i navika u ishrani, higijeni, odijevanju, izgradnji i uređenju kuća, odnosa prema mladima i sl. Isto tako je značajno da jedan dio ispitanika smatra da treba napustiti dosadašnji način obrade zemlje i da treba proširiti postojeće oblike kooperativnih odnosa sa zadrugama.

Velika većina ispitanika smatra da se predložene promjene mogu i izvršiti (87,4%). Tek 2,0% izjavljuje da se, unatoč potrebi mijenjanja njihova sela, ne može ništa učiniti.

U uskoj vezi s ovim je i pitanje: koga omladina percipira kao nosioca akcije usmjerene na preobražaj sela, odnosno koji su osnovni uzroci da to do sada nije učinjeno.

Na pitanje, što misle tko bi trebao biti nosilac akcije usmjerene na preobražaj sela, dobiveni su slijedeći odgovori:

Ne zna	22,9
Sami stanovnici sela (mjesna zajednica)	22,3
Stanovnici sela uz pomoć općinskih organa	15,6
Organi općine, »država«, »vlast«	23,9
Sama omladina	4,7
Omladina uz pomoć odraslih	3,0
Ostalo	7,6
Ukupno 100,0 (N = 1.114)	

S obzirom na osnovne »sfere« promjena koje priželjkuju mladi poljoprivrednici, ne iznenađuje podatak da 30,0% ispitanika kao nosioca akcije percipira same stanovnike sela (i starije i omladinu). Ako tome dodamo i slučajeve kada su kao nosioci akcije percipirani seljaci uz pomoć općinskih organa, onda to iznosi skoro polovinu ispitanika (45,6%). No ono što posebno zabrinjava jest činjenica da čak više od jedne petine ispitanika — koji su inače svjesni potrebe određenih promjena — nije u mogućnosti da »sagleda« nosioca akcije.¹⁰

Općenito slabu informiranost mladih poljoprivrednika na određeni način potvrđuju i odgovori na pitanje: zašto se nije ništa učinilo da se izvrše nužne promjene? Čak 58,1% ispitanika odgovorilo je sa »ne znam«:

Ne znam	58,1
Pomanjkanje sredstava	12,9
Neaktivnost, nezainteresiranost	17,9
Konzervativizam odraslih	1,2
Neobrazovanost	1,7
Nesloga	2,6
Ostalo	5,6
Ukupno 100,0 (N = 1.114)	

Dobiveni odgovori pokazuju da u nekim seoskim sredinama još uvijek ne postoje inicijatori određenih skupnih akcija, ili da jedan dio seljaka nije za njih zainteresiran. S druge strane, na to se često, prema očekivanju, nadovezuje pomanjkanje potrebnih financijskih sredstava.

¹⁰ Interesantno je da, prema rezultatima našega istraživanja, prosvjetni radnici nisu ti koji su seoskoj omladini »izvor informacija« o tome što bi trebalo mijenjati u selu i tko bi to mogao učiniti. Svega 11,5% ispitanika izjavilo je da su im, dok su išli u školu, nastavnici nešto o tome govorili. S druge strane, 28,2% ispitanika dalo je negativan odgovor. Usp. Edhem Dilić, *Društveni položaj . . .*, op. cit., str. 102.

OSNOVNE POTEŠKOĆE MLADIH U SELU I PERCEPCIJA GRUPNOG STATUSA

Omladina kao posebna dobna grupacija, pored zajedničkih karakteristika sa ostalim seoskim stanovništvom, ima i niz specifičnih odluka i problema, potreba, interesa i sl. Zbog toga ćemo ukazati na osnovne probleme s kojima se mladi susreću u seoskim sredinama, na način kako ih percipiraju sami ispitanici.

Tabela 7

Osnovne teškoće seoske omladine

	Omladinke (N=705)	Omladinci (N=1.008)	Ukupno (N=1.713)
Bez preciziranja	12,4	16,8	14,2
Nema teškoća	1,6	2,4	1,9
Nepostojanje prostorijske i male mogućnosti zabave	44,2	41,7	43,2
Nemogućnost školovanja i zapošljavanja	15,9	10,8	13,8
Težak rad i malo slobodnog vremena	10,7	10,2	10,5
Nepovjerenje prema omladini	3,7	3,1	3,4
Konzervativizam roditelja	1,9	2,8	2,3
Nepravdnost muške i ženske omladine	0,2	0,4	0,3
Loše navike	0,9	2,6	1,6
Mali broj djevojaka — momaka	0,2	0,6	0,3
Loše materijalne prilike mladih	1,7	3,1	2,3
Ostalo	6,6	5,5	6,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Prema očekivanju, daleko najveći dio ispitanika je kao osnovnu poteškoću naveo nepostojanje prostorijske za okupljanje mladih i, s tim u vezi, male mogućnosti organizirane zabave (43,2%). Na taj su način u znatnoj mjeri ostale prikrivene osnovne životne i radne teškoće seljačke omladine — nemogućnost školovanja i zapošljavanja izvan gospodarstva, težak fizički rad, deprivacija u porodici, itd. — koje kao da mladi lakše »podnose«. Stječe se utisak da bi mladi poljoprivrednici, u slučaju pomoći u organiziranju zabavnog života i osiguranju potrebnih prostorijske, bili skloni zaboraviti — ako se tako može reći — sve ostale svakodnevne tegobe. U tom kontekstu vrlo je važno vidjeti u kojoj mjeri mladi, vezani uz seljački posjed, vide mogućnosti promjene »nabolje« i od koga u tom pravcu očekuju pomoć.

Tabela 8

Mišljenje o mogućnosti poboljšanja položaja mladih u selu

	Omladinci (N=1.008)	Omladinke (N=705)	Ukupno (N=1.713)
Ne zna	13,1	24,2	17,7
Postoji mogućnost promjene	71,2	61,6	67,2
Ništa se ne može izmijeniti	15,7	14,2	15,1
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 — kvadrat = 0,081; df = 1; p = 0,98

\bar{C} = 0,002

Rezultati dobiveni našim istraživanjem pokazuju da većina mladih smatra da se njihove osnovne poteškoće mogu »ukloniti«, ali isto tako da relativno veliki broj ispitanika nema predodžbe o tome da li bi se nešto moglo učiniti da se popravi položaj omladine.

Ispitanici koji smatraju da se »ništa ne može izmijeniti«, kao osnovni razlog spominju manjak financijskih sredstava (25,2%), a odmah poslije toga — u određenom smislu rezignirano — tvrde da će »tako uvijek biti u selu« (13,2%).

Na pitanje o tome tko bi trebao voditi akciju usmjerenu na poboljšanje položaja mladih, dobiveni su slijedeći odgovori:

Ne zna	49,9
Sama omladina	17,0
Omladina uz pomoć starijih ili općinskih organa	7,2
Općinski komitet Saveza omladine	1,7
Odrasli stanovnici sela	5,2
Općinski organi	9,0
Ostalo	10,0

Ukupno 100,0 (N=1.152)

Zabrinjavajući je podatak da polovina ispitanika koji su izjavili da »postoji mogućnost promjene«, nije bila u mogućnosti da navede nosioca konkretne akcije kojom bi se položaj mladih mogao popraviti. No čak ako i zanemarimo ovaj podatak, slika se bitno ne mijenja, jer dobiveni rezultati pokazuju da čak 15,9% ispitanika očekuje pomoć »izvana« (općinski komitet Saveza omladine, odrasli, općinski organi), a tek jedna četvrtina smatra da se osnovni problemi omladine mogu riješiti akcijom samih mladih ili njihovom suradnjom s odraslima.

U uskoj vezi s osnovnim problemima seoske omladine je i pitanje njihova utjecaja na društveni život u selu.

Tabela 9

Utjecaj omladine na zbivanja u njihovom selu

	Omladinci (N=1.008)	Omladirke (N=705)	Ukupno (N=1.713)
Bez preciziranja	6,6	9,8	7,9
Veliki	7,6	9,6	8,5
Srednji	26,5	21,8	24,6
Slabi	40,3	39,2	39,8
Nikakvi	19,0	19,6	19,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 — kvadrat = 5,720; df = 3; p = 0,20

\bar{C} = 0,082

Bitne razlike u percepciji utjecaja mladih nismo utvrdili niti prema dobi (\bar{C} = 0,080), obrazovanju (\bar{C} = 0,119), a ni tipu naselja (\bar{C} = 0,145).

Iako se utjecaj mladih u lokalnoj zajednici percipira kao vrlo nizak, to ipak ne znači da mladi smatraju da ne postoji mogućnost da se situacija i na

ovom području izmijeni.¹¹ Naime, od ukupnog broja ispitanika koji su utjecaj mladih označili kao »srednji«, »slab« ili »nikakav«, preko dvije trećine (68,0%) izjavljuju da bi utjecaj mladih mogao biti veći. Nasuprot tome, 24,5% ne vidi takve mogućnosti. Pri tome kao osnovni razlog navode razmimoilaženje s odraslima, bilo zato što ih ovi »ne žele slušati«, ili zato što su se još uvijek održali takvi običaji ili navike koje su u direktnoj suprotnosti s nastojanjima mladih da imaju veći utjecaj na društveni život u svome selu. Odmah iza toga se kao razlog navodi malobrojnost omladine u nekim selima, pa čak i u užim regijama. U područjima s izrazitim starenjem — a takvih područja u našoj zemlji ima sve više — stope nataliteta su niske, a stope učešća omladine daleko ispod normalne ili optimalne, što joj, naravno, onemogućuje da ima iole značajniji utjecaj na zbivanje u selu. Kao osnovni razlozi koji onemogućuju utjecaj mladih, navedeni su:

Bez preciziranja	23,9
Nema potrebnih sredstava	8,0
Zastarjeli običaji	7,1
Stariji ih ne žele slušati	20,8
Malobrojni su	11,7
Ostalo	28,5
Ukupno 100,0 (N=351)	

S druge strane, kao preduvjet većeg utjecaja mladih, navedeni su:

Bez preciziranja	17,3
Veća pomoć omladinskog rukovodstva	1,1
Veća pomoć društveno-političkih organizacija i »viših organa«	5,9
Bolja suradnja i razumijevanje sa starijima	15,6
Veća složnost omladine	4,0
Bolja organizacija rada, češći sastanci i veća disciplina omladine	40,2
Veća sredstva i postojanje mjesta za sastajanje mladih	2,4
Bolje obrazovanje omladine	3,4
Ostalo	10,0
Ukupno 100,0 (N=974)	

Većina ispitanika koji smatraju da bi utjecaj mladih mogao biti veći, kao osnovni preduvjet ističe potrebu bolje organizacije rada i veće odgovornosti samih omladinaca — veća disciplina i složnost mladih ljudi (44,2%).

Zahtjev za boljom suradnjom i razumijevanjem sa starijima, na svoj način indicira postojanje razmimoilaženja i nesporazuma među generacijama i izvan porodičnog okvira.

ASPIRACIJE U POGLEDU MJESTA STANOVANJA

Da bismo utvrdili tendencije prostorne pokretljivosti, kao i njezine pravce, ispitanicima smo postavili pitanje: kada biste mogli birati, u kojem biste mjestu najradije živjeli? Mjesta — navedena u odgovorima ispitanika — razvrstali smo u tri osnovna tipa naselja: seoska, mješovita i gradska.

¹¹ Činjenica da tradicionalne strukture sprečavaju ispoljavanje utjecaja seoske omladine kao jedne koherentne socijalne grupe, navela je neke autore da ustvrde kako se u seoskim područjima uopće ne javlja spoznaja o specifičnoj dobi i problemima mladih. Usp. S. N. Eisenstadt, *From Generation to Generation — Age Groups and Social Structure*, The Press of Glencoe, Collier — MacMillan Ltd. London, 1964, p. 177. Čini nam se, međutim, da rezultati našega istraživanja opovrgavaju takve tvrdnje.

Tabela 10

Aspiracije mladih poljoprivrednika u pogledu mjesta stanovanja prema tipu naselja

	Omladinci (N=1.008)	Omladinke (N=705)	Ukupno (N=1.713)
Bez preciziranja	23,6	19,3	21,8
Selo	28,6	31,2	29,7
Mješovito naselje	1,7	2,3	1,9
Grad	46,1	47,2	46,6
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 — kvadrat = 1,455; $df = 2$; $p = 0,40$

$C = 0,048$

Prema očekivanju, većina ispitanika preferira život u gradskim naseljima. Značajno je, međutim, da preko jedne četvrtine ispitanika, vezujući svoju životnu perspektivu u pravilu uz rodno selo, pokazuje znakove »prostorne stabilizacije«. ¹² Značajno je, također, da minimalan broj ispitanika izjavljuje da bi želio živjeti u nekoj stranoj zemlji.

Identično pitanje o aspiracijama u pogledu mjesta stanovanja postavljeno je i učenicima osmih razreda osnovnih škola u seoskim naseljima.

Tabela 11

Aspiracija učenika u pogledu mjesta stanovanja prema tipu naselja

	Učenci (N=1,139)	Učenice (N=783)	Ukupno (N=1,922)
Bez preciziranja	6,7	6,5	6,7
Selo	15,5	12,3	14,2
Mješovito naselje	2,6	5,6	3,9
Grad	75,2	75,6	75,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0

χ^2 — kvadrat = 14,416; $df = 2$; $p = 0,001$

$C = 0,130$

U odnosu na omladinu koja se već uključila u rad na poljoprivrednim gospodarstvima, učenici osmih razreda za oko dva puta manje preferiraju život na selu. Slično kao i kod poljoprivredne omladine, razlike u preferenciji pojedinih tipova naselja prema spolu, nisu statistički značajne. Broj ispitanika koji bi željeli živjeti u inozemstvu i ovdje je minimalan (3,9%).

Ispitanici koji preferiraju život u gradu, prvenstveno misle na veća naselja. Naime, preko polovine ispitanika koji su izjavili da bi željeli živjeti u gradu, navelo je naselje sa preko 50.000 stanovnika. ¹³

Pored podataka o tipu naselja i veličini gradova u kojima bi ispitanici željeli živjeti, prikupili smo i podatke o političko-teritorijalnoj pripadnosti preferiranih naselja.

¹² Približno jednake rezultate dobio je u svom istraživanju i dr Zvonarević. Naime, na pitanje: gdje biste najradije živjeli, 42% anketiranih je izjavilo »u gradu«, 25% na selu, 32% da im je svejedno, a 1% nije odgovorilo. Usp., dr Mladen Zvonarević, »Neki društveno-politički . . .«, op. cit., str. 19.

¹³ Ovdje treba voditi računa o tome da je u 1961. godini ova kategorija naselja učestvovala sa svega 4,0% u ukupnom broju gradova.

Tabela 12

Veličina preferiranih gradskih naselja

	Poljoprivrednici (N=767)	Učenci (N=1,373)
Do 5.000 stanovnika	10,9	4,9
5.001 — 10.000	4,4	4,6
10.000 — 20.000	13,2	19,6
20.001 — 50.000	20,9	15,2
Preko 50.000 stanovnika	50,6	55,7
Ukupno	100,0	100,0

Tabela 13

Političko-teritorijalna pripadnost preferiranih naselja

	Poljoprivrednici (N=1,308)	Učenci (N=1,719)
Naselje na području općine	38,8	15,8
Općinski centar	11,9	7,9
Glavni grad republike odnosno pokrajine	18,8	21,9
Grad na području vlastite republike odnosno pokrajine	16,3	21,4
Glavni grad druge republike odnosno pokrajine	8,5	15,3
Grad na području druge republike odnosno pokrajine	5,7	17,7
Ukupno	100,0	100,0

Distribucija dobivenih odgovora pokazuje da seoska omladina prvenstveno preferira život u naseljima na užem području općine, a da su učenici osmih razreda »usmjereni« prvenstveno prema republičkom centru ili većim gradovima na području vlastite republike, odnosno pokrajine.¹⁴

ZAKLJUČNA NAPOMENA

Dosadašnja analiza rezultata istraživanja u najmanju ruku indicira dva osnovna zaključka. Prvo, da je omladina, nasuprot uvriježenom mišljenju, u relativno značajnoj mjeri »subjektivno« privržena selu i da ta psihološka povezanost predstavlja jednu od osnovnih odrednica njena stava prema vlastitom miljeu.¹⁵ I drugo, da elementi tradicionalizma, s jedne strane, te neadekvatnost, odnosno nepostojanje odgovarajućeg institucionalnog okvira za okupljanje i organizirano djelovanje mladih, s druge, u znatnoj mjeri onemogućuju veći utjecaj omladine kao jedne koherentne socijalne grupe na zbivanja u lokalnoj zajednici.¹⁶

Činjenica da je, mimo očekivanja, značajan broj ispitanika izjavio da je zadovoljan životom u svom selu, navela nas je da detaljnije analiziramo od-

¹⁴ Istu tendenciju kod ovih kategorija seoske omladine utvrdili smo i u jednom ranijem istraživanju. Usp., Edhem Dilić, »Aspiracije, profesionalna orijentacija i društvena i prostorna pokretljivost seoske omladine«, *Društvene promjene u selu*, Agrarni institut, Zagreb, 1966, str. 570 i 580.

¹⁵ O značaju »psihološke privrženosti« omladine njenom selu za profesionalnu orijentaciju usp., Edhem Dilić, »Profesionalni izbor' seljačke omladine«, *Sociologija sela*, VI/1968, br. 22, str. 35.

¹⁶ O značaju održanja tradicionalnih struktura kao jednog od uzroka koji sprečava značajniji utjecaj seoske omladine na proces razvoja općenito u svijetu, govori se i u: *In Partnership with Youth*, Unesco, Paris, 1969, p. 10.

nose koji postoje između varijable »stupanj zadovoljstva životom u selu« i *porodičnog statusa omladine*, odnosno njihova *položaja u situaciji slobodnog vremena*. Normalno bi, naime, bilo očekivati da će između ovih varijabli postojati značajna i sistematska povezanost.

Rezultati detaljnije analize pokazali su nam da »*zadovoljstvo životom u selu*« prvenstveno zavisi od *položaja omladine u slobodnom vremenu*. Naime, utvrdili smo pravolinijsku povezanost između stupnja zadovoljstva životom u selu i stupnja zadovoljstva načinom korištenja slobodnog vremena ($\bar{C} = 0,648$), odnosno stupnja »osjećanja dosade« ($\bar{C} = 0,757$).

S druge strane nismo, međutim, utvrdili tako značajne veze kada su bili u pitanju i određeni elementi *porodičnog položaja seoske omladine*. Iznimku čine obilježja »*samostalnost u donošenju odluka o ličnim stvarima*« ($\bar{C} = 0,272$) i »*odnosi s roditeljima*« ($\bar{C} = 0,279$); ispitanici koji samostalno odlučuju i ispitanici koji se u cijelosti slažu s roditeljima, češće izjavljuju da su zadovoljni životom u svom selu.¹⁷

Nadalje, utvrdili smo značajnu povezanost između stupnja zadovoljstva životom u selu i *percepcije »grupnog statusa« omladine*; ispitanici koji smatraju da u njihovu selu mladi imaju značajniji utjecaj, češće izjavljuju da su zadovoljni ($\bar{C} = 0,237$).¹⁸

Razmatranja o potrebi i mogućnosti mijenjanja seoske sredine, o položaju omladinske generacije i njenom utjecaju na društveni život u selu, omogućuju nam da se u nekoliko riječi dotaknemo i problema tzv. *socijalne aktivizacije seoske omladine*.¹⁹ S obzirom na raspoložive podatke, ograničit ćemo se samo na jednu »dimenziju« pojma socijalne aktivizacije — usvajanje stava da je problem prevazilaženja ekonomske, tehničke i kulturne zaostalosti sela i poboljšanja položaja mladih i njihova utjecaja »stvar« same omladine.

Kod iznošenja rezultata o tome koga ispitanici percipiraju kao nosioca akcije usmjerene na preobražaj sela, vidjeli smo da je u 7,7% slučajeva spomenuta »sama omladina«, odnosno »omladina uz pomoć odraslih«. U 22,3% slučajeva kao nosioci akcije percipirani su svi stanovnici sela — dakle i omladina, što ukupno iznosi 30,0% svih slučajeva. S druge strane, 23,9% mladih poljoprivrednika percipira nosioca »izvana« (organi općine, »država«, »vlast« i sl.).

Kada je u pitanju rješavanje osnovnih problema mladih u njihovim selima, u 24,2% slučajeva kao nosioca akcije ispitanici spominju »samu omladinu« i »omladinu uz pomoć starijih stanovnika sela ili općinskih organa«. Ali, i ovdje relativno velik broj ispitanika smatra da rješavanje društvenih problema mladih u selu nije stvar same omladine, nego i drugih društvenih grupa ili institucija.

¹⁷ Kod ostalih elemenata *porodičnog statusa* ispitanika dobiveni su slijedeći koeficijenti kontingenije: učešće u upravljanju gospodarstvom 0,046; učešće u upravljanju domaćinstvom 0,085 i zadovoljstvo učešćem u donošenju važnih *porodičnih odluka* 0,006.

¹⁸ S druge strane, takva povezanost nije utvrđena i kod obilježja »percepcija potrebe mijenjanja sela« ($\bar{C} = 0,189$), odnosno mišljenja o mogućnosti poboljšanja općeg položaja mladih u selu ($C = 0,206$).

¹⁹ Socijalna aktivizacija — prema riječima dra Pavla Novosela koji je i uveo ovaj pojam u našu sociologiju — znači: »... usvajanje određene društvene uloge u odnosu na rješavanje različitih društvenih problema s kojima se neka grupa susreće. Ta bi se društvena uloga imala, u prvom redu, očitovati u preuzimanju odgovornosti (u određenom stupnju) za društvena zbivanja. To znači da grupa koja je »aktivizirana« ne bi smjela »dignuti ruke« od svega ili pokušati da prebaci odgovornost za različite društvene probleme na druge društvene grupe ili institucije... Pojam socijalne aktivizacije ne iscrpljuje se samo u usvajanju stava da je rješavanje određenih društvenih problema u nekoj mjeri stvar vlastite društvene grupe. Radi se o tome da grupa usvoji takvu društvenu ulogu koja će joj omogućiti savladavanje određenih otpora koji se suprotstavljaju ostvarivanju društvenih ideala i ciljeva ili rješavanju nekih društvenih problema.« (Pavle Novosel, »Pogledi i orijentacija radničke školske omladine«, *Naše teme*, Zagreb, VII/1963, br. 7 (55), str. 1116—1117).

Istom kod pitanja o nosiocima akcije kojom bi se povećao utjecaj mladih na zbivanja i društveni život u selu, susrećemo se s relativno naglašenijom aktiviziranošću seoske omladine. Naime, skoro polovina od ispitanika (44,2%) koji smatraju da se utjecaj mladih može povećati, to povećanje vezuje uz akciju čiji bi nosioci bili sami omladinci. Kao osnovni preduvjet te akcije spominje se bolja organizacija rada i veća odgovornost i složnost mladih.²⁰

No, nezavisno od ovog posljednjeg podatka, očito je da *socijalnu aktiviziranost mladih u selu možemo označiti kao prilično nisku*. Ovdje, naime, imamo na umu ne samo podatak da veći dio omladine ne izražava spremnost da se angažira u rješavanju problema bilo sela kao lokalne zajednice, bilo vlastite društvene grupe, nego i činjenicu da relativno značajan broj mladih nije uopće svjestan potrebe mijenjanja određenih tradicionalnih struktura, a ako i jest, onda nije u mogućnosti da percipira nosioca jedne takve akcije.

Summary:

THE YOUTH IN RURAL COMMUNITIES

Apart from the family, it is the rural community that as the natural and social environment of rural youth, provides the main basis for the relations, activity and satisfaction of living requirements of young people. In this context a study of the youth — rural community relationship can supply useful information on the degree of the personal and social adjustment of young people to the given conditions of rural life, on the social position of the youth as a separate social group, etc.

The author has limited his study to three aspects of the problem he is concerned with: the general attitude of young people towards the rural way of life; the basic problems and difficulties of the youth and their influence on developments in the rural community; and the main trends and directions of spatial mobility.

The study is based on the results obtained by interviewing 1,713 persons in the age group of 14—25 who live and work on private smallholdings, and by an enquiry among 1,922 pupils of the eighth form of elementary school in several villages.

In the view of the author the results of the investigation point to at least two basic conclusions. First, that young people — in contrast to traditionally held views — are to a considerable degree 'subjectively' attached to the rural community, and this psychological attachment determines largely their attitude towards their environment. Secondly, that certain traditions, on the one hand, and the inadequacy or non-existence of suitable institutional centres for organized activity of young people on the other, prevent the youth as a coherent social group from having any major influence on developments within the community.

Резюме:

СЕЛЬСКАЯ СРЕДА И МОЛОДЕЖЬ

Наряду с семьей, село как естественная социальная среда является основной рамкой в сети общественных отношений и удовлетворений жизненных потребностей и деятельности молодежи. В таком контексте, анализ отношений «молодежь — сельская среда» сообщает целый ряд информации о степени личной

²⁰ Mladi u selu percipiraju ulogu omladinske organizacije skoro isključivo na području aktivnosti u slobodnom vremenu, i to prvenstveno zabavnim. Naime, u odgovorima na pitanje: da li ste zadovoljni radom omladinskog aktiva u vašem selu? — zabavne aktivnosti u slobodnom vremenu bile su daleko najzastupljenije kako na pozitivnom tako i negativnom polu odgovara. Usp., Edhem Dilić, *Društveni položaj...*, op. cit., str. 92—93.

и социальной адаптации молодежи к существующим рамкам сельского образа жизни, об элементах общественного положения молодежи как отдельной социальной группы и т. п.

Автор ограничивает свой анализ тремя аспектами рассматриваемой проблемы: общее отношение молодежи к сельскому образу жизни, основные проблемы и затруднения в положении молодежи и их воздействие на события в селе и тенденции пространственной подвижности и ее основные направления.

Анализ произведен на основании результатов интервью 1.713 лиц возраста с 14 до 25 лет, которые жили и работали в одиноличных домашних хозяйствах и на основании результатов анкеты в которой участвовали 1.922 восьмиклассника начальных школ в селениях.

По мнению автора, результаты исследований по крайней мере указывают на два основные заключения. Первое — молодежь, вопреки укорененному мнению, в относительно значительной мере «субъективно» привязана к селу и эта психологическая связанность является одной из основных характеристик определяющих ее отношение к собственной среде. Второе — элементы традиционализма с одной стороны и несоответственность, т. е. отсутствие соответствующей институциональной рамки и организованной деятельности молодежи, с другой стороны, в значительной мере препятствуют большему воздействию молодежи, как одной связанной группы, на явления в локальном обществе.